

Serber, osmaner och habsburgare

Balkan har varit ett stridsäpple sedan medeltiden. I bergen kunde envisa krigare stå imperierna emot. Nicolaus Rockberger tecknar bakgrunden till dagens tragedi.

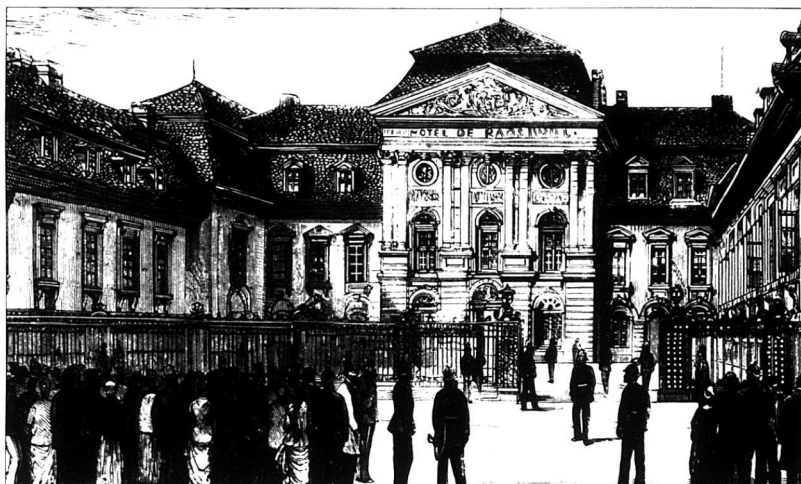
Det är beklammande att det tjugonde seklet slutar som det började – med Balkan som Europas orosherd. Den österrikiske författaren Franz Grillparzer beskrev vid mitten av 1800-talet utvecklingskedjan: humanitet, nationalitet, bestialitet, något som besannats alltför väl av den tragiska utvecklingen i Europa under detta århundrade. En ödesdigert förnäm av nationalism var panslavismen. Den panslaviska tanken var att alla slaviska (och ortodoxa) folk hörde ihop – nazisterna skulle senare förfäktat motsvarande ideer om de germanska folken. Ryssarna som det största slaviska folket skulle stödja och hjälpa andra slaver.

Självpatagen storebrorsroll

Serberna sökte ryskt stöd och försökte att sin sida spela en liknande självpatagen storebrorsroll gentemot andra slaviska folk på Balkan. Deras ambitioner ledde vid detta sekels början till konflikt med Österrike-Ungern som var den regionala stormakten och önskade så förbli. Serbiska nationalisterna bedrev terror mot Österrike-Ungern, främst i Bosnien-Hercegovina, för att förverkliga sina planer. Precis som idag försökte omvärlden, den gangen Österrike-Ungern, först med ekonomiska sanktioner, "svinkriget" 1906-11. Det slutade med att Serbien lovade bot och bättring och goda grannrelationer i framtiden, men fortsatte terrorverksamheten.

"Europas sjuke man"

Ryssland och Österrike-Ungern tävlade om makten på Balkan, som "Europas sjuke man" – det osmanska väldet – höll på att förlora. Tronföljaren i Österrike-Ungern hade planer på att omvandla dubbelmonarkin till en trippelmonarki med en sydslavisk del, något som skulle ha ryckit undan mattan för serbernas ambitioner. För att hindra det beslöt sig bosnienserbiska terrorister för att skjuta ärkehertig Franz Ferdinand och hans maka i Sarajevo den 28 juni 1914. Då alla spar ledde till maktavarna i Belgrad begärde Österrike-Ungern att de skyldiga skulle gripas och

Berlinkongressen i Radziwillska palatset sommaren 1878 reviderade fredsfördraget mellan Ryssland och Turkiet och gav Serbien självständighet. Fyra år senare utropades kungariket Jugoslavien.

straffas samt att de serbiska terrororganisationerna enligt tidigare löften skulle upplösas. Serberna mobiliserade och svarade trotsigt nej, sedan de utlovats ryskt stöd.

Serbiens historia som någon typ av självständig statsbildning kan indelas i två perioder, med 500 års mellanrum. När det Östromerska riket försvagades i slutet av 1100-talet gav det den serbiske hövdingen Stjepan Nemanja möjlighet att bilda ett eget rike. Hans son Stefan kröntes till kung av en pavlig legat 1217, men redan två år senare förde han in serberna under den ortodoxa läran och in i den bysantinska fällan.

Serbiens storhetstid

Serbien fick en drygt 20-årig storhetstid vid mitten av 1300-talet då tsar Stefan Dusan upprättade ett Storserbien som omfattade även dagens Albanien, Makedonien, Epirus och Tessalien. Riket sträckte sig från Adriatiska till Egeiska havet. Det blev dock kortvarigt och föll isär efter Stefan Dusans död 1355. Samtidigt hade turkarna börjat sin expansion i Europa och i det mytomspunna slaget på Kosovo Polje (Trastfältet) i Kosovo led serberna ett förintande nederlag mot turkarna den 28 juni 1389. Tsar Lazar och många serbiska hövdingar stupade. En tröst var att segaren, sultan Murad också dog, troligtvis mördad direkt efter segern.

Därmed var det slut på serbernas självständighet och de ingick i nästan 500 år i det osmanska riket. Från början var det turkiska styret

ej så hårt, genom millett-systemet var varje religion sammanförd i egen enhet med egna lagar, oberoende av bosättning.

Under turkkrigen i slutet av 1600-talet erövrades Belgrad av kejserliga trupper 1688. Habsburgärens trängde långt ner i Serbien och Makedonien. Många kristna på Balkan slöt upp på den kejserliga sidan i kampen mot turkarna. Fred slöts till slut i Karlowitz 1699 varigenom Ungern befriades från turkarna och förenades med Österrike medan Balkan förblev under turkiskt styre. Tio-tusentals kristna serber emigrerade till Ungern för att undgå turkarnas hämd.

Turkarnas styre hårdnade i samband med att Serbien blev gränsland mellan Habsburgriket och Osmanska riket. Fran 1718 ingick Belgrad och norra Serbien i Habsburgmonarkin. Efter ett illa skott krig och åtföljande panikfred återgick Belgrad och Serbien till turkarna 1739. Fler serber flydde till militärgränsområdet som sträckte sig utmed Ungerns sydgräns mot Osmanska riket. Ett resultat av det från österrikisk sida misskött kriget 1737-39 blev att de kristna folken på Balkan ej längre såg den katolske kejsaren i Wien som sin befriare från det turkiska oket. De vände i stället sina blickar mot de ryska tsarerna, som var mer framgångsrika i sina krig mot turkarna. Ryssarna var ju dess-

utom balkanfolkens ortodoxa trofränder.

De turkiska janitsjarnas skräckvälde i Serbien framkallade blodigt uppror 1804 under ledning av Kara Djordje. Gerillakriget fördes med stor grymhet från båda sidor. Sedan Kara Djordje flytt utbröt ett nytt serbiskt uppror 1815 under Milos Obrenovic, som lät mörda rivalen när denne återvände till Serbien 1817. Samma år valdes Milos till förste av Serbien, och turkarna gav landet begränsad autonomi 1830.

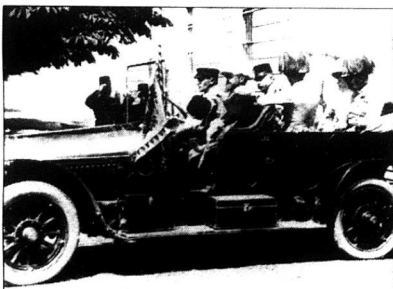
Släkterna Obrenovic och Karadjordjevic slogs om makten och avlöste varandra flera gånger på tronen, samtidigt som de tävlade i blodbad på politiska motståndare och i skandalöst leverne. Genom Berlinkongressen 1878

fick Serbien självständighet och utropades 1882 till kungarrike. Kung Alexander I mördades 1903 tillsammans med drottningen vid en ope- retterad men blodig officersrevolt.

Enighet eller död

Därefter kom släkten Karadjordjevic med den ryssvänlige Peter I till makten. Genom Balkankrigen 1912-13 utökades Serbien med Kosovo och Makedonien men tvingades genom stormakternas ingripande lämna det under kriget okuperade Albanien som blev en självständig stat. Genom sin panslaviska terrororganisation *Enighet eller död* (Svarta handen) under ledning av generalstabens spionchef överste Dimitrijevic (Apis), utlöste serberna första världskriget genom skotten i Sarajevo 1914. År 1915 blev de besegrade – återigen på det historiska Kosovo Polje – och landet besattes under resten av kriget av centralmakterna.

Genom att Serbien hamnade på den segrande sidan vid krigsslutet slapp landet ockupation och kunde förverkliga den storserbiska drömmen i form av Serbernas, Kroaternas och Slovenernas kungarrike (SHS-staten, från 1929 Jugoslavien). Kroatien, Slovenien och Makedonien blev dock ej behand-

Mord 1. Frans Ferdinand och hustrun Sophie strax före mötet med Gavrilo Princip den 28 juni 1914.

Mord 2. Kung Alexander med franske utrikesministern Louis Barthou en stund före sin död 1934.

Ledare 1. Poglavnik Pavelic avreser till Führerhögkvarteret.

lade som slaviska brödrfolk utan som härtagna länder. Montenegro som i kriget deltagit på Serbiens sida blev också införlivat mot kungens (som avstattes) och parlamentets vilja.

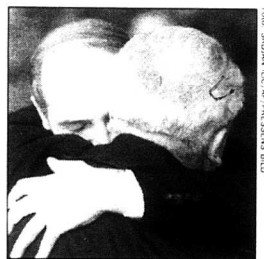
De stora politiska motsättningar exemplifieras av att den kroatiska bondeledaren Radic och några av hans anhängare mördades 1928 under pågående parlamentssession. Alexander II införde kunglig diktatur 1929 men föll själv offer för ett attentat i Marseille 1934. Under den tyska ockupationen under andra världskriget splittrades Jugoslavien upp. I Kroatien utsatte ustasjaregimen under Ante Pavelic serberna för förförelser. Det förekom partisankrig mot tyskarna men framför allt blodigt inbördeskrig mellan kroater och serber och ännu mer mellan kungatrogna serber (*četnici*) och både kroatiska och serbiska kommunistar under Tito.

Titos diktatur höll ihop landet under efterkrigstiden och lade locket på för etniska motsättningar. Under Titotiden var Milosevic en trogen anhängare av den multietniska staten. Efter Titos död fann han tydligen att vägen till makten och säkraste sättet att behålla den var att spela på de starka nationallistiska strängarna hos serberna. Det var Milosevic som med det storslagna firandet av 600-årsminnet av slaget på Trastfältet, med en miljon serber på plats, släppte ut nationalismens demoner. Man bör känna till att muslimerna (bosnier, albaner med flera) i serbiskt vardagstal betecknas som "turkar".

Ryssland och Österrike-Ungern tävlade om makten på Balkan, som "Europas sjuke man" – det osmanska väldet – höll på att förlora.

Enligt den storserbiska dogmen utgörs Serbien av det land där det bor serber eller där det finns serbiska gravar. Under den turkiska tiden minskade antalet serber i Kosovo och antalet albaner ökade. Genom hög nativitet och invandring från Albanien under efterkrigstiden ökade den albanska majoriteten ytterligare i Kosovo, medan många serber föredrog att flytta därifrån. I den saxon befinner sig frågan om Kosovos framtid, mellan längesedan döda eller avflyttade serber och än så länge levande albaner.

NICOLAUS ROCKBERGER

Ledare 2. Vitrysslands Alexander Lukasjenko och Jugoslaviens Slobodan Milosevic demonstrerar presidentiell panslavism.